

1. Antika

Počátky teorie a dějepisu umění

Řecko – zájem umělců o technologicky koncipované spisy (*techné=označení umění*)
- zájem o filozofii a estetiku - popisy uměleckých děl a staveb

A. Obecné pojetí teorie a filozofie umění

Řecko- základní charakteristiky (zejména v klasickém období 5. a 4. stol. př. n. l.)

1. Celkově příznivé podmínky pro vzdělanost a umění

2. Tendence k řádu a harmonii

Kalokagathie (kalos = dobrý, aghatos = krásný)

(F.Utitz upozorňuje, že v Řecku i renes. Itálii se považovalo za nevhodné v něčem vynikat (bylo by to na úkor jiných dovedností, Baltazar da Castiglione – renes. výchova šlechticů – výchova k harmonii, nelze v ničem vynikat)

(F.Nietzsche poukazuje, že v Řecku se vedle tendence k harmonii objevuje i tendence „dionýzovská“, nespoutaná, expresivní)

3. Tendence k objektivitě, **mimésis** = napodobení, realismus – naturalismus

4. Estetika v antickém Řecku dosud není systémem

Hesiodos – krása ženy (kalon kakon – krásné zlo)

Homér – krása lidí obecně (např. krása bojujícího jinocha)

Pythagoras (6. st. př.n.l.) – hudební intervaly 1:2:3 = poměr obsahu kužele, koule a válce o stejném kruhovitém průměru, poměr malých celých čísel – tzv. harmonie sfér – základní zákonitosti vesmíru (návaznost – Kepler – Harmonia mundi)

Polykleitos (5.stol.) – číselný proporční systém (Lyssipos, Praxiteles – 4.stol.)

Démokritos (5. st. př.n.l.)

Otázka původu umění A. umění je dar múz (bohové, genialita...)

B. umění se lidé naučili od zvířat (tkaní, zpěv, stavění...)

Účel umění – 1. Užitečnost, 2. Zábava, 3 Mravní zušlechtění

Stanovil 4.základní barvy: černá – hrubé, bílá – sladké, červená – teplé, zelená - harmonické

Gorgias (5.st.př.n.l.)

Umění – krásný klam („kdo klame v umění, je spravedlivější než ten, kdo neklame“), otázka iluzivnosti v umění

Účel umění – Uklidnit, utiřit člověka, vyvolat soucit

Sokrates (469-399)

- kameník (otec sochař)

- podřizoval krásno a estetiku etice a mravnosti

- prosazoval pojmy kalokagathie a napodobení, účel umění – užitečnost ve smyslu etiky

B. Platón a Aristoteles – umění jako „stín stínů“

Platón (427-347)

- také mimésis a realismus a naturalismus

- ve filozofii idealismus – idea krásy je jednou z nejvyšších

- umění hodnotí nízko

- umění není stínem idejí, ale stínem stínů

estetika už jako ucelená nauka

Stupnice krásy (v dialogu Symposion):

1. Nejnižší - tělesná

2. Vyšší - duševní

3. Ještě vyšší - společenská

4. Nejvyšší – ideální (nedostupná)

Spis Dialogy o kráse

Dialog Kratylos – ideje – běžné věci jsou stínem idejí,
umění je napodobuje, je tedy stínem stínů
- kritika dionýského pojetí umění

Aristoteles (384-322)

Zakladatel obecné teorie umění (Platón – zakladatel estetiky)

Spis Poetika (v něm mj. první rozbory děl)

Pojem **unitas multiplex** – jednota v rozmanitosti (krásný je celek, který má v souladu jednotlivosti)

Spojuje uměleckou tvorbu s poznáním

Umělecké dílo je nový výtvor, nikoli mechanické zobrazení (napodobení)

Typizace – umělec provádí „očistný“ výběr ze skutečnosti

Teorie katarze – očištění, vykypění vášní, pak znovu rovnováha

Po katarzi znovunastolení rovnováhy („rovnováha šťáv“)

Klasifikace umění

1. Podle účelu: A. Užitná (slouží účelu)
B. Mimetická (účinky plynoucí z katarze)
2. Podle prostředků: A. Výtvarná (barvy, tvary tóny..)
B. Múzická (tanec, divadlo, poezie, hudba ..)
3. Podle předmětu: A. Umění představuje lidi lepší než jsou (tragedie idealizuje)
B. Umění představuje lidi horší než jsou (komedie karikuje)
C. Umění představuje lidi takové, jací jsou (nenašel ve své době příklad.....?)

Vitruvius (1. st.př.n.l.) Deset knih o architektuře – obhajoba symetrie a mimesis

Plotinos (1.st.př.n.l.) Zastává volné umění proti účelné architektuře, popisy děl

Cicero (106-43 př.n.l.) Mužská krása (důstojnost) – ženský krása (půvab)

C. Teorie architektury

Vitruvius – De Architectura libri decem (1.stol.n.l.)(Deset knih o architektuře)

- encyklopedie stavitelství, jediný spis, který se zachoval

(Vitruvius uvádí řadu dalších nedochovaných písemných prací: Silenos: O dórské symetrii, Filón: O symetrii posvátných chrámů, Theodoros: O Heříně chrámu v Samu, Polykleitos: Kánón)

Stavitelství je podle Vitruvia popisováno ve třech oddílech:

1. Stavitelství   2.Tvorba slunečních hodin   3.Strojnictví

Stavitelství musí naplňovat: firmitas (pevnost, statika), utilitas (účelnost), venustas (krása, proporčnost)

Venustas tvoří: ordinatio (matematicky propočitatelné proporce

symmetria (soulad částí s celkem)

eurythmia (harmonie – působení proporcí na diváka)

dispositio (vzájemné rozmístění částí stavby)

decor (čistota provedení)

distributio (soulad budovy, obyvatel a podmínek prostředí)

D. Průvodce, topografie, popisy (ekfrasis)

Pausaniás: Periéghésis Hellas (Cesta po Řecku) (kolem 170 n.l.) 10 svazků

informace pro putující Římany (mirabilia = průvodcovská literatura)

historické události, umělecké památky, umělci

Lúkiános ze Samostraty (2.st.n.l.): Nevěřte lehkomyšlně pomluvě (Apellův obraz Pomluva)

Kallistratos (3.st.n.l.): Ekphraseis (popisy soch)

Flavios Filostratos (2.-3.st.n.l.): Eikones – Imagines (popisy neapolských obrazů)

E. Dějiny umění (vynálezů, inovací, objevů)

Gaius Plinius Secundus Mior (starší) (23-79n.l.) (zemřel při výbuchu Vesuvu)

Naturalis Historiae libri XXXVII (Zkoumání přírody)

encyklopedie, polyhistorie – zeměpis, medicína, historie aj.

Výtvarné umění popisováno z hlediska materiálů:

Kniha 34 – bronz, železo, cín, olovo   Kniha 35 – malířství, barvy, hliněná plastika

Kniha 36 – mramor stavy, sochařství   Kniha 37 – gemy a drahokamy

Popis první „soutěže“ Parrhasia a Zeuxida, Zeuxis – malba hroznů, na něž se slétají ptáci

Parrhasios – malba draperie, Zeuxis vyzval Parrhasia, aby draperii odhrnul a ukázal svůj obraz.

V rozčarování, že sám oklamal dokonalostí své malby jen ptáky, zatímco Parrhasios oklamal člověka,

pak prý Zeuxis namaloval ještě chlapce s hrozny. Opět se slétají ptáci a Zeuxis je opět zklamán,

protože kdyby prý namaloval i chlapce dokonale, ptáci by se člověka báli a na hrozny by nepřiletěli

„umělecká technika je mnohem více než materiál“ (renesance na tuto Pliniovu zásadu navazuje - ars

auro prior - umění je cennější než zlato)

F. Rétorika

Marcus Tullius Cicero (106-43 př.n.l.): De oratore ad Quintum fratrem libri III. (Tři knihy o řečnictví)

Macus Fabius Quintilianus (35-98 n.l.: Institutionis oratoriae libri XII (Základy rétoriky)

- umění teoretická (intelektuální poznání – např. astronomie)
- umění praktická (činnost beze stop – tanec, rétorika)
- umění poetická (vznikají uchovatelné výtvořky – malířství aj.)

U Quintiliana poprvé pojem **styl** („rozdíl mezi stylem asijským a atickým)